

Модули мировног образовања у средњем образовању

Скопље, фебруар 2024

САДРЖАЈ

1	УВОД.....	3
1.1	ШТА ПРЕДСТАВЉА МИРОВНО ОБРАЗОВАЊЕ?.....	4
2	МОДУЛИ МИРОВНОГ ОБРАЗОВАЊА.....	9
2.1	НЕНАСИЛНА КОМУНИКАЦИЈА.....	9
2.2	УПРАВЉАЊЕ КОНФЛИКТИМА.....	11
2.3	ВРШЊАЧКА МЕДИЈАЦИЈА.....	14
2.4	НАСИЉЕ И НЕНАСИЉЕ.....	17
3	ОРГАНИЗАЦИЈА И РЕАЛИЗАЦИЈА АКТИВНОСТИ.....	22

Едукација са темама и садржајима мировног образовања реализује се у Македонији од раних '90-тих. Оне су се интензивирале за време ратова у другим деловима некадашње СФРЈ и после конфликта у Македонији 2001 године. Према нашим сазнањима, неколико хиљада наставника и осталог образовног кадра учествовали су барем на једнодневним, а врло често и на вишедневним радионицама вођеним најпре од стране експерата из САД, Европе, земљама из региона, а затим, све више и из саме Македоније.

Постоји много материјала о наведеној проблематици.

Мировно образовање је заступљено у официјалном курикулуму у РС Македонији, у средњем и основном образовању, на различите начине. Овај материјал је још један корак у унапређењу процеса учења о миру, који се и до сада реализовао и не претендује да буде синтеза свих досадашњих напора. Он је позив да се укључе сви релевантни чиниоци који се брину о овој проблематици и имају шта да кажу.

Наша жеља је да се материјал са понуђеним модулима сагледа као могући корак напред ка увођењу/реализовању Мировног образовања у наставним плановима и програмима или животу и раду школа средњег образовања.

Понављамо, без стотина, па чак и хиљада радионица спроведених у последњих више од тридесетак година и напора свих укључених, ни овај корак напред не би био могућ.

Хтели бисмо да се захвалимо свима онима који су на било који начин допринели постојању и развоју Мировног образовања, зато што данас говоримо и залажемо се да се ове важне теме продуже да се развијају, проширују и реализују, да су укључене и присутне у официјалним државним школским курикулумима и институцијама.

Аутори

УВОД

Човечанство завршава прву четвртину 21 века. Свет је данас значајно различит од времена када су се родили већина наставника, када је била изграђена већина школа. Климатске промене нас упозоравају да ми као цивилизација морамо драстично да променимо наш начин живота. Суше, поплаве, екстремне температуре, буре постају „нова нормалност“ за све већи део планете. Релевантне процене указују да у том смеру већ каснимо, као што је пример са употребом фосилних горива.

У данашње време, када се свет суочава са многобројним изазовима и конфликтима, Мировно образовање игра кључну улогу у изградњи толерантног и инклузивног друштва. Мировно образовање не само што подстиче ученике да разумеју комплексни карактер конфликта, него их и подстиче да развијају вештине за решавање истих, способности за комуникацију и међу културно разумевање. Преко учења о миру ученици постају свесни вредности сарадње и поштовања према различитостима. Мировно образовање припрема нове генерације да буду активни грађани/грађанке¹, способни да доприносе изградњи стабилног и мирног друштва где свако има право на образовање и једнаке могућности.

Недавно искуство са пандемијом показало нам је да су наука, сарадња и солидарност јединствени прави одговори. Већ смо ушли у еру када вештачка интелигенција може сваком ученику да да квалитетан одговор на такорећи свако питање које се до сада изучавало у школама. Као што се свет повезује са новим технологијама, социјалним мрежама, суочавамо се са негирањем науке, исмејавањем људских права, инцидентима малтретирања и увреда преко нових технологија којима је изложен већи број деце.

Док се свет у исто време убрзано мења, постоји повећана брига за блиску будућност, као и потреба да се заузме другачији приступ ка изазовима око нас. Учење из штампаних или електронских књига, већ је постало досадно и далеко за нове генерације. Нови начини учења су и најстарији – учење преко игре, из искуства, преко повезивања са другим људима и њиховим проблемима, преко заједничког рада, учење од младих људи, интересантних људи, нових „идола“.

Улога наставника у таквој средини не ишчезава, она се мења. Од извора знања, наставници постају (могући) утицајни водичи, помагачи, тумачи начина учења и начина критичког и етичког размишљања и деловања. Мења се и приступ ка образовању, од улоге креатора пристојних грађана који ће се уклопити у новоформиране сложене заједнице (градове), образовање постаје начин опстанка – преко сарадње, емпатије, одговорности, бриге за општим добром и живота на Земљи.

---

¹Сви појмови који се спомињу у једном роду односе се на све родне идентитете.

У савременом друштву постоји потреба за нове приступе у образовном систему, иако данас ће више њих рећи „далеко смо од тога“, заборављајући да само пре две деценије већина деце нису имала ни мобилни телефон. Свет се убрзано мења, дигитализација је све присутнија и образовни систем нужно треба да буде у корак са технолошким развојем.

Мировно образовање, по његовом називу може погрешно да звучи да је антипод рата. И то је, али није ни једини ни главни фокус. Док се питамо које теме су главне у образовању за мир, не видимо важније питање – какав је начин учења за било коју тему по којој препознајемо образовање за мир?

У том смеру је и овај предлог, поштујући реалност и постојећи школски систем у држави, друштву и животној средини у Европи и шире. Његов циљ је да оснажи наставнике, да укључи и заинтересује ученике, али пре свега, да обрише класичне поделе и границе између једног и другог. Ово неће бити лако и нико није крив за отпор, али он ће се смањити за толико колико се повећа приступ Мировном образовању које олакшава све напорнији рад наставника, неприпремљених за изазове у 2024/25/26... години, а школу ће направити местом где ће ученици добити праву, одговарајућу припрему за живот и друштво у времена за која и не знамо каква ће бити.

Шта представљају модули Мировног образовања?

Мировно образовање је изазов за који је најважнији начин на који се поучава, спроводи, односно, како, на који начин, којим формама и методама се обрађује у васпитно-образовном систему. Мировно образовање и васпитање може да се примењује још од малог узраста, до зрелих година, али овде је акценат на образовању и васпитању за мир средњошколске омладине. То обухвата широк спектар подручја, садржаја и метода поучавања.

Мировно образовање примењује следеће приступе у учењу:

• **Интерактивност** – учење са међусобним интеракцијама између ученика и осталих укључених у процес.

• **Партиципативност** – ученици уче активним учешћем и кооформљују процес учења. Ученик није предмет који стиче знање или некритички усваја објашњења на ауторитета, него је креатор у процесу заједно са наставником и другим ученицима.

Искусвено учење

процес учења у ком ученици уче преко сопственог искуства („уче правећи“), размишљајући о искуству и повезујући научено са свакодневном реалношћу.

Хоризонталност

у процесу се трансформише улога ауторитета, па чак и наставника, који више није надређен ученицима, будући да се у свакој ситуацији може научити из искуства или мишљења сваког учесника у процесу.

Грађење односа

јавља се као алка која није много присутна у досадашњем начину рада у образовању. То подразумева: учење на бази сарадње, при чему се сви укључени у процес учења узајамно помажу, а конкуренција, ако је уопште има, мора имати конкретно значење; емпатију; грађење поверења; решавање несугласица и конфликта на узајамно прихватљив начин, без наметања или употребе насиља.

Вредносно оријентисана

када се у свим деловима процеса срећу вредности које су темељи Мировног образовања, као што су: једнакост свих људских бића, брига за слабе и поштовање достојанства једних према другима и на остатак живог света, избегавање и спречавање насиља преко грађења културе мира када се фрустрације и неспоразуми решавају/ трансформишу се на начине који не вређају/повређују друга бића.

Радозналост

будући да је пажња деце важна и свако учење мора да буде пропраћено дечјом пажњом. Ово укључује неопходне паузе, промене у методама, вредновање ефекта досаде и првенствено уводи свако дете као креатора његовог дела процеса за који је одговорно. Заснива се на формирању позитивних очекивања код самих ученика и у односу на садржине, али и на сам начин на који се те садржине обрађују.

Развој

када сам метод стицања знања припрема децу за суживот, комуникацију и сарадњу са другим људима и другим живим бићима.

Дигитална писменост

представља збир знања, вештине и понашања који се односе на дигиталне апарате, као што су десктоп компјутери, лаптопови, паметни телефони и слични уређаји и техника, а односе се на способности да се користе и употребе информацијске и комуникацијске технологије како би се пронашла, комуницирала или креирала информација. Или могу да се читају и разумеју дигитално записани текстови, хипертекстови и мултимедијски текстови. Она представља један новији облик савремене писмености у информатичком времену које омогућава проналажење, анализу, процену, преношење информација у дигиталном формату.

Представљени модули се заснивају на тридеценијском искуству са темама повезаним са миром, углавном, али не искључиво, у грађанском сектору у РС Македонији, него и у другим постјугословенским земљама, па и дешавањима/трендовима у свету. Сам предлог долази од Прве дечје амбасаде у свету МЕЂАШИ, али се подупире на досадашњи и садашњи рад свих оних који су већ активни на пољу Мировног образовања.

Материјал нуди четири модула из области Мировног образовања и то:

2.1

❖ Ненасилна комуникација

2.2

❖ Управљање конфликтима

2.3

❖ Вршњачка медијација

2.4

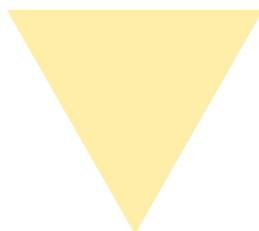
❖ Ненасиље и насиље

Модули ће се наћи у школским и другим срединама са циљем да дају инспирацију, подршку, да понуде одређене садржинске, методске инструкције наставницима, стручним сарадницима и васпитачима у ученичким домовима.

- Очекивани резултат је да ће одговарајућа употреба овог практичног материјала довести до побољшања школске климе, смањивања вршњачког насиља и конструктивног превазилажења са њим. Наиме, актуелност тема изазваних савременим потребама/опкољавања младих, намеће хитну интервенцију са сталним јачањем људских капацитета у школи/ученичким домовима, где ученици одрастају, уче, развијају се у средини без насиља, притисака, занемаривања, претње са циљем обезбеђивања средине са миром, безбедношћу, срећом и радошћу за сваког ученика.

- Мировно образовање као нови приступ може лако да произведе контра ефекат уколико се наметне, пропише и схвати као нова обавеза. Мора да буде олакшање за наставнике да изађу на крај са новим изазовима васпитања и образовања, да отвори пут ка ученицима који су све мање заинтересовани за школу која им нуди оно што је, према њиховом мишљењу непотребно и лако доступно преко интернета или, пак вештачка интелигенција која је на хоризонту.

- Реализација модула тражи укључивање основних, средњих и високо-образовних институција, владиних тела, невладиног сектора, родитеља и других погођених страна које су свесне неопходности нових приступа образовању у данашњем времену.

2. МОДУЛИ МИРОВОГ ОБРАЗОВАЊА

2.1. Ненасилна комуникација (ННК)

Људима који се први пут срећу са овим термином/појмом, постављамо им питање: „Како желите да други комуницирају са вама?“ Из нашег искуства, најчешћи одговори су: са поштовањем према мени као личности, да ме саслуша и разуме шта говорим, ако нису сагласни, да ме не увреде, него јасно да кажу своје мишљење и потребе, за лакше разумевање и појашњавање.

Препоручујемо то као водећу идеју у овом модулу.

-ННК није „начин комуникације“ који се учи напамет, он се вежба и развија преко сталне праксе/примене, све док не постане природни начин комуникације. За постизање тих вештина потребно је време, не треба да се излеће, вреднује или оцењује.

ННК се практикује у свим ситуацијама Мировног образовања, а током времена и шире. Она се најбоље учи када ученици виде корист, јасну добит од комуникације на начин који поштује људе.

Термин ненасилна комуникација је повезан са учењем Маршала Розенберга из САД, које описује комуникацију која је усмерена ка разумевању саговорника и јасности израза говорника са узајамним поштовањем, посебно при неслагању и конфликту. Опште је прихваћено да је ненасилна комуникација, бар у њеној најосновнијој форми, основа сваког мировног размишљања и рада/образовања/вештине.

- Под Мировним образовањем подразумевамо оно спречава, превенира, избегава, смањује и разрешава насиље у било којој форми. Иако је поље ненасилне комуникације велико, у основном облику који не захтева дуге студије и неопходност дугорочне праксе, ми је сумирамо у неколико кључних карактеристика:

Активно слушање, говорење у своје име (избегавање генерализације), примање и давање повратних информација (коментари, похвале и критике).

Коришћење техника ненасилне комуникације побољшавају међуљудске односе, ублажавају разлике у комуницирању за задовољавање индивидуалних и заједничких потреба, учи људе како да не користе или избегну језик огорчености, а да подстичу добру вољу и надаље жељу за комуникацијом.

- ННК може се свугде употребљавати, у образовним институцијама, у личним односима, у породици, са пријатељима, другарима итд. због своје ефикасности/успешности, а представља основу за примену у медијацији и преговарању. Али, треба да се потенцирају/нагласе општи принципи технике ефикасне комуникације, да се то повезује са разумевањем конфликта, као и њихова трансформација са медијацијом.

-ННК олакшава процес размене информација, помаже у ублажавању разлика комуникацији, помаже људима да говоре на начин и језик којим се јача поверење, учи људе како да избегну говор који ствара огорченост, љутину, несигурност.

Резултати учења

Знања/вештине

- Зна за основне карактеристике ненасилне комуникације која помаже у управљању са конфликтима;
- Разуме потребу примене ненасилне комуникације у унапређивању међуљудских односа;
- Разуме везу ненасилне комуникације са конфликтима;
- Разуме да потешкоће у комуникацији са другим могу да буду разлог за страх, фрустрације и насиље;
- Идентификује баријере при комуникацији са другима;
- Уме да примењује технике ненасилне комуникације у свакодневици, са вршњацима и одраслима (активно слушање, парафразирање, резимирање, „ја“ обраћање).

Ставови/вредности

- Схвата да је за здраву и добру комуникацију важно активно слушање, одговарајуће реаговање, показивање емпатије и разумевање потреба других, исказивање сопствених брига и потреба на конструктиван начин;
- Прихвата да је интеракција са другима двосмерна – као што има право да од других тражи да му/јој буде омогућено задовољавање сопствених интереса и потребе, тако има и одговорност да да простор другима да задовоље интересе и потребе;
- Разуме да ненасилна комуникација асертивношћу и емпатијом може да спречи насилно и агресивно понашање.
- Свестан је значења личних и групних вредности, начина њиховог стварања, повезаности и последица судара између њих.

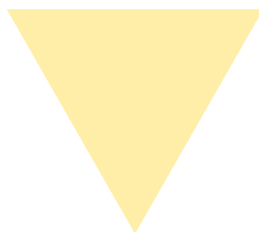

Садржине и појмови

- **Појам и карактеристике ненасилне комуникације** (вербална и невербална комуникација – Шта је одређује?, број учесника, место, простор, време, циљ/намера, улоге и искуство учесника, пол, узраст; равноправни партнерски, двосмерни однос, састављен од изражавања себе и слушања другог; шта ми се допада/не допада ми се во комуникацији са другима, баријере у комуникацији).
- **Технике ненасилне комуникације** (активно слушање, парафразирање, одсликавање, резимирање, отворена/затворена питања, „ја“ обраћање, фидбек (повратна информација)).
- **Елементи ненасилне комуникације** – Посматрање онога шта се дешава, идентификација (својих осећаја повезаних са опсервацијом), идентификација својих потреба; формулисање захтева (према сопственом виђењу).

Р.Бр.	Врста активности
1.	Комуникација. На две различите флипчарт-хартије ученици дају одговоре на питање Шта ми се свиђа у комуникацији са другима? и Шта ми се не свиђа у комуникацији са другима? Добијени одговори се читају пленарно и поведе се дискусија око њих. На крају могу да се изведу неколико ствари као принципи, односно правила понашања за време заједничких радионица групе у склопу модула мировног образовања.
2.	Ефективна комуникација. На powerpoint презентацији се представљају и објашњавају преко конкретних примера принципи и технике ефективне комуникације и то: активно слушање, парафразирање, отворена/затворена питања „ја“ обраћање, резимирање, демистификација. После сваке представљене технике следи задатак са неком ситуацијом на коју ученици треба да одговоре примењујући представљену технику. Дискутују се понуђени одговори.
3.	Баријере у комуникацији. Тражи се шест добровољаца који стану у круг и дискутују на тему где би ишли на матурску екскурзију, с тим што сваки учесник извлачи један листић на коме је стављена нека баријера при комуницирању (критиковање, испитивање, игнорисање...). Приликом разговора на тему учесници треба да се придржавају добијених улога, т.ј. да користе добијене баријере. На крају се поведе дискусија око искуства, посматрачи се стављају у ситуацију да погађају ко је какву баријеру користио и прави се повезивање са свакодневним животом.
4.	Бура идеја: Ненасилна комуникација–На флипчарт наставник бележи асоцијације учесника на тему Ненасилна комуникација. На крају се поведе дискусија око добијених асоцијација, колико су оне присутне у њиховој свакодневној комуникацији и шта се може направити за увођење културе ненасилне комуникације.

5.	<p>Примена модела посматрања - идентификација... У неколико група, ученицима се дају по два-три сценарија у којима је представљен неки проблем. Задатак група је да примене модел посматрање-идентификација осећаја-идентификација потреба-захтев и да смисле како би се обратиле. Следи један пример со објашњењем сваког корака који се вежба са ученицима.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Посматрање оног што се дешава, без да се уради оцењивање, тумачење или осуђивање (пр. ученик не доноси дуже време домаће задатке); • Идентификација осећаја повезаних са опсервацијом, својим осећајима–осећам се одбачено, омаловажено, увређено: Ја се осећам незадовољно зато што не доносиш домаће задатке, или не завршаваш домаће задатке и обавезе; • Идентификација наших потреба (аутономија, поштовање, брига), не других. Наиме, овако би рекао наставник: „Много ми је важно, као наставнику, да моји ученици остваре своје потенцијале да напредују у знањима из математике. “; • Формулисање захтева према нашим опсервацијама, осећајима и потребама. Захтеви нису исти са наредбама које, терају људе на отпор и зауставља комуникацију. Захтев је када може да се прихвати одговор са ДА или НЕ; пример са учеником изгледао би овако: „Желела бих да убудуће задатке из математике за домаћи рад решаваш редовно и правовремено “.
6.	<p>Фидбек (повратна информација). Објашњава се природа фидбека, која су правила и зашто служи. Затим сви устају и охрабрују се да приступе оним учесницима којима желе да дају фидбек или од којих хоће да примају фидбек.</p>
7.	<p>Рефлексција. На крају сваке радионице прави се рефлексција преко дискусије на следећа питања:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Шта смо радили данас? • Како сте се осећали? • Шта смо научили? • Како може да научено применимо у свакодневном животу?

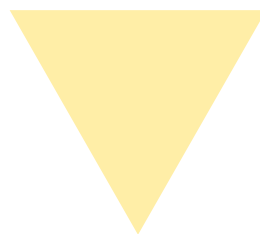

2.2. Управљање конфликтима

Овај модул се бави конфликтима, ситуацијама у којима потребе свих учесника у односу нису задовољене, а то прети да наруши, па чак и да тај однос претвори у насиље. Поље је релативно ново, иако су конфликти увек интересовали људе. Рачуна се да почеци датирају од Првог светског рата, а стварна основа ове научне области је постављена после Другог светског рата. За ово поље користи се различита терминологија, најзаступљенији је термин „разрешавање конфликта“, али то је због могућег разумевања да се конфликти могу решити враћањем у стање пре конфликта. Све распрострањенији термин „трансформација конфликта“ указује на динамичну димензију мењања (квалитета) односа у самом конфликту и промена које он носи. Овде нудимо термин „управљање конфликтима“, са надом да ће бити привлачнији за ученике и наставнике и да ће их подстаћи да верују да је могуће да се управља конфликтима, и није нужно да они управљају нама.

Најважнији део је одстрањивање стигме од самог конфликта, која се перцепира негативно, иако свако од нас има много таквих сваког дана са најближим људима. Конфликти су нормалне и неопходне животне ситуације без којих нема (никаквог квалитетног) живота. Сами конфликти нису проблем, него њихов потенцијал за насиље, кршење и/или угрожавања достојанства, па чак живота другог лица, другог живог бића. Управљање конфликтима се сматра као следећи корак после ненасилне комуникације у грађењу заједница и односа који се заснивају на поштовању и спречавању насиља.

Школски конфликти се дешавају када су деца под притиском породице, лошег искуства у школи, вршњачког насиља, пубертетским изазовима... без самопоуздања, повученост у себе, алкохол, (који даје храброст или потврђује зрелост) дрога, доступност малом и хладном оружју!... Приступачност и некритичко праћење медија, криминалистичких серија, екстремно насиље – које виде и слушају у медијима може да изазове агресију, експлозију (експрес-лонац) и насиље. Конфликти настају када је ученик у центру растргнут од притиска са 3 стране: од школе, родитеља, вршњака.

Знања и вештине

- Зна за разлоге појаве конфликта;
- Свестан је да конфликт има видљиве и невидљиве стране;
- Може да препозна различите облике понашања при конфликтној ситуацији; Може да идентификује стране у конфликту;
- Може да препозна конфликте који се дешавају у свакодневном животу(у школи, у кући, у комшилуку);
- Уме да идентификује разлоге за конфликте и да препозна незадовољене потребе у конфликтима;
- Прави разлику између разних врста конфликта од личних до међународних;
- Уме да примени основне приступе у конфликтима;
- Користи технике управљања са конфликтима, које помажу у очувању интегритета личности и односа.

Ставови и вредности

- Прихвата сазнање да живот без конфликта не постоји, они су неизбежни део човековог живота;
- Схвата да у сваком конфликту има најмање две стране;
- Свестан је да је важно да се буде пажљив у комуникацији;
- Прихвата да конфликтима треба прићи конструктивно (комуникацијом и сарадњом) како се не би нарушили међусобни односи;
- Сагледава да од начина реаговања зависи да ли ће се конфликт решити или ће ескалирати;
- Схвата да људи могу различито да гледају на исту ствар и да то буде извор конфликта.

Садржине и појмови

- **Појам, врсте и природа конфликта** (нормалан део живота, конструктиван деструктиван приступ, интерперсонални конфликти, групни конфликти)
- **Извори конфликта** (ограничени ресурси, незадовољене потребе – биолошке и психолошке, вредности/приоритети)
- **Реакције и исходи конфликта** (супротстављање, избегавање, комуницирање, победа – победа, победа – пораз, сарадња, консензус, компромис, нападање/такмичење, попуштање)
- **Позиције и потребе** (стране у конфликту, позиције – Шта желиш?, потребе – Због чега желиш то? Фактори који утичу на конфликте (перцепција/различита гледишта, претходно искуство, стереотипи и предрасуде)

Р.Бр.	Врста активности
1.	<p>Ученици се упознају са појмом конфликт преку бура идеја. Следеће, дискутује се о добијеним инпутима при бури идеја и утврђује се да се реч конфликт код нас тумачи као нешто „лоше“ које не даје мир, спокој, развој и благостање људи/младих/деце. Често конфликт асоцира на: насиље, убиство, свађе, туче, лажи, непоштовање туђег мишљења, уништавање итд. Али, у много мало случајева дошло се до неке позитивне асоцијације као: промена, просперитет, љубав, разумевање, прихватање, прогрес итд. Може да се говори о позитивним утицајима конфликта.</p>
2.	<p>На флипчарт табли црта се једна велика санта леда (колико је велик флипчарт) и на средини се повлачи једна линија. Учесницима се указује да санта леда представља конфликт, при чему се на горњем делу налази све оно што се види при конфликтној ситуацији, док се у доњем делу налази све оно што је присутно у конфликтној ситуацији, али остаје невидљиво. На крају се поведе дискусија око добијених ствари са посебним освртом на то како могу да се ствари из доњег дела се освесте, ко све шта може да направи у вези са тим и на тај начин да се боље управља конфликтом.</p>
3.	<p>Ученицима се презентује ситуација дељења поморанџе, при којој се објашњава да сестра и брат истовремено посежу за једном поморанџом и будући да не могу да се договоре, укључује се трећа страна – њихова мајка. Проверава се са ученицима како би мајка решила конфликт и потом се додаје да најчешће мајка која није обучена за разрешавање конфликта одлучује да подели поморанџу на пола.</p>
4.	<p>У продужетку се објашњава да сестра хоће поморанџу због коре(да би направила колаче), док брат жели поморанџу због сока (зато што је жедан). Објашњава се да се позиције у конфликту откривају питањем: Шта хоћеш?, док потребе са питањем: Зашто то хоћеш? Дељење на пола је компромисно решење (свако нешто добија, али и нешто губи док, пак када се откривају потребе, може и обе стране да добију 100% од оног што хоће.</p>

5.	Барометар. Наставник чита једну по једну више изјава, а ученици после сваке изјаве се ређају дуж једне линије са екстремима сагласан сам и нисам сагласан. После сваке изјаве се дискутује око изјаве са тим што се изјашњавају учесници који су стали на различите крајеве линије. Учесници могу да промене своја места у току дискусије.
6.	У паровима, ученици добијају један заједнички А4 лист и само једно пенкало са задатком да нацртају заједнички цртеж на тај начин што ће обојица истовремено држати пенкало. При том, тајно сваком од парова даје се посебна инструкција (једном учеснику да треба да нацрта сцену из града са великим зградама, док другом учеснику сцена са плаже). На крају се дискутује како су приступили конфликту, какав облик реакције су имали и до каквог исхода су дошли.
7.	Учесници слушају кратку презентацију о томе који су извори конфликта. Затим се ученици деле у неколико група. Свака група извлачи једну конфликтну ситуацију са задатком да исту представе преко статуа (сви чланови групе заузимају одређену позицију и стоје замрзнути око 30 секунди.) После сваке статуе се дискутује о томе које су стране у конфликту и који би били извори конфликта.

2.3. Вршњачка медијација

Медијација је скоро најстарији начин управљања конфликтима у коју се укључују посредници, неутрална лица, али блиска конфликтним странама – истог нивоа моћи. Овај приступ је рађен само као пројекат у образовним системима. Школе, као места одрастања и социјалног сазревања, су места бројних вербалних и физичких конфликта међу ученицима. Већи део њих има низак интензитет и могу да се сматрају као прихватљиви у зависности од степена развијености целе друштвене заједнице, али мањи део, који није занемарљив, изазива и може да изазове трајне последице код учесника у конфликту.

Уобичајена интервенција школа за пријављивање насиља понекад је неопходна, али то не доводи увек до трансформације конфликта, него га само привремено потискује и евентуално премешта напоље од саме школе. Интервенција „моћних“ је претежно ретрибутивног карактера (фокус на починиоцу и казни), иако има све више примера и сазнања о важности ресторативних пракси (фокус на жртви и однос између страна у конфликту).

Резултати учења

Знања и вештине

- Разуме процес медијације са вршњацима и зна њене добити;
- Прави разлику између посредовања и арбитража;
- Примењује елементе процеса вршњачке медијације у свакодневном животу.

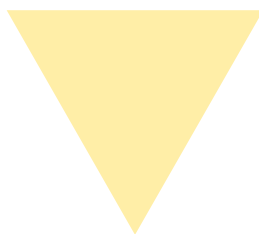
Ставови и вредности

- Прихвата да је трећа страна понекад неопходна за решавање спорова;
- Схвата да медијација даје сигурност, решава спорове на начин који је прихватљив за њих; Прихвата да треба да се тражи посредовање треће стране онда када конфликт не може да се реши између самих страна;
- Прихвата да је за процес медијације потребна сарадња, жеља да се реши спор. Прихвата медијацију од вршњака као добродошао и прихватљив начин превазилажења конфликта у школи/ученичком дому;
- Подржава процес медијације у школи.

Садржине и појмови

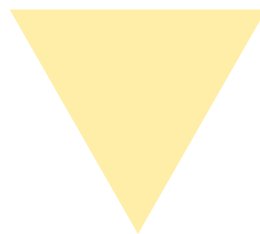
- Решавање спорова помоћу треће стране (трећа страна, медијатор, посредник, арбитар, медијација, арбитража)
- Важно за медијацију, принципи (добровољност, неутралност, поверљивост, договор о раду, вештине комуникације, ненаметљивост)
- Фазе медијације (стварање атмосфере, дефинисање проблема, позиције страна, потребе страна, реформулација, бреинсторминг решења, доношење одлуке, спровођење одлуке).

Р.Бр.	Врста активности
1.	На часу се представљају видео одломци процеса медијације. Са ученицима се дискутује око карактеристика процеса. Шта све ради медијатор и зашто је то важно?
2.	Формирају се две групе по три ученика. Једна тројка добија задатак да симулира процес решавања спора помоћу арбитра, а друга тројка добија задатак да симулира решавање спора помоћу медијатора/посредника. Стране у спору добијају листиће са описом спора, односно њихове улоге. Арбитар као и посредник, такође, добијају смерове на једном листићу за то која је њихова улога у процесу. Након што се представе обе симулације, поведе се дискусија о улози арбитра, посредника, страна, као и разлике између процеса медијације и арбитрације.
3.	Наставник држи кратку презентацију о фазама медијације – Шта је карактеристично за уводну фазу, а што се дешава у наредним фазама? После објашњења сваке фазе следи симулација неког случаја са учешћем две стране и медијатора, пропраћено са дискусијом око тога шта све ради медијатор, шта се тиме добија (за сваки конкретан поступак).
4.	Вежбе за симулацију. Користећи знања са претходних часова, симулирају се различити случајеви, увек пропраћени групном дискусијом око процеса.

2.4. Насиље и ненасиље

Овој модул се бави разумевањем различитих врста насиља, њиховим узроцима и последицама. Иако може да се сматра да се ове теме обрађују на часовима Македонског језика, Историје и других предмета, ипак постоји разлика. Овај модул првенствено има за циљ да подстакне ученике да препознају насиље у различитим формама и да заједно траже алтернативе. Можда је најбољи приступ учење како да се допринесе миру. Термин насиље повезујемо са појмовима идентитет, достојанство, моје потребе, заједница, друштво, сарадња. Ненасиље је стални напор да се не повреди друго живо биће, не само због њега, него и због чувања сопственог здравља и здравља заједнице којој припада.

Резултати учења

Знања и вештине

- Може да повеже чин насиља са свим последицама које носи (пре свега за жртве, али не само за њих);
- Препознаје насиље на „невидљивим“ формама : емоционално, вербално, културно, структурно, економско;
- Може да препозна када је сам жртва насиља, када је починилац, када је сведок;
- Може да тражи алтернативе за насиље, да изађе из улоге сведока и да преузме улогу активног противника;
- Уме да препозна различите облике сајбер-насиља;
- Препознаје рањиве групе у друштву, неправду и стигму над њима;
- Може да разуме потенцијал насиља нових технологија и вештачке интелигенције.

Ставови и вредности

- Разуме важност безбедног коришћења нових технологија (интернет/социјалне мреже);
- Прихвата да треба да се заштите, остварују права сваког човека;
- Прихвата да је ненасиље основа сваке здраве заједнице која напредује и у којој се чланови осећају добро, комуницирају квалитетно, сарађују.

- **Шта је насиље? Врсте насиља**

(физичко, вербално, психолошко, социјално, сексуално, сајбер-насиље, булинг)

- **Шта је ненасиље?**

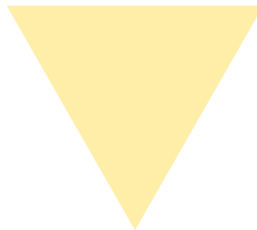
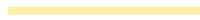
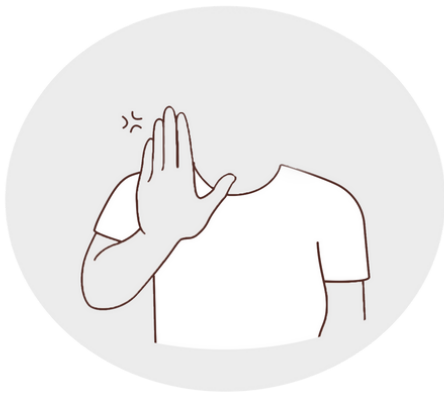
(ненасиље, ненасилна акција, мир)

- **Булинг**

(булинг, малтретирање, жртва, сведок/посматрач/спасилац, џелат/прекршилац)

- **Ко врши притисак?**

(социјални притисак, вршњачки притисак)

Р.бр.	Врста активност
1.	На флипчарт-хартији пише се реч насиље и учесници се подстичу да дају асоцијације за реч насиље . Затим се поведе дискусија о појму насиље и о разним облицима насиља који постоје. Након што се завршава први део, на другој флипчарт-хартији записују се идеје/примери за све оно што је супротно насиљу. На крају се резимира шта је насиље, а шта ненасиље.
2.	Подељени у неколико група ученици добијају унапред припремљена сценарија у којима су представљене ситуације насиља. У групи учесници се договарају како ће их одглумити. Након што их одглуме, поводи се дискусија око тога које све стране, односно улоге у ситуацијама насиља, што свака од страна може да уради како би се насиље спречило, зашто долази до насиља исл.
3.	На једном столу постављају се листови А4 на којима су наведене разне појаве у друштву или разни појмови. Сваки учесник одабира један лист и поставља га на под уздуж један континуум са половима ЈЕ НАСИЉЕ и НИЈЕ НАСИЉЕ. Након што се поређају сви листови, учесници их пажљиво разгледају и уколико сматрају да постоји неки лист који није постављен на право место, узимају га и преносе тамо где што сматрају да треба да стоји. На крају се поведе дискусија око оних појава које су биле премештене. Једна по једна дискутују се појаве које су биле премештене. Зашто неко сматра да одређена појава представља више или мање облик насиља.
4.	У неколико група ученици извлаче по један листић на коме је представљена нека социјална мрежа (фејсбук, снапчет, тик-ток, интернет, ватс-ап и слично) са задатком да продискутују да наведу које би биле потенцијалне опасности коришћења платформе која им је пала, како може то да се манифестује и како може да се превенира. Свака група презентује свој рад пропраћен кратком дискусијом.
5.	Преко пројектора представља се нека кампања која се десила у нашој земљи. Пуштају се видео материјали, али се представљају и визуелни начин представљања порука као и сама садржина и значење који се упућују циљаној групи.

6.	<p>Сви стоје у кругу и читају на глас песмицу „Отвори очи девојнице“. Наставник шета у унутрашњости круга и с времена–на време даје бомбоне одређеним учесницима за читање, а после сваких 15-так секунди једног по једног искључује учеснике из игре/активности тражећи да седну. Тако, у року од 2-3 минута континуирано награђује једне учеснике, а искључује друге док сви не буду искључени. Један учесник унапред добија задатак да записује приговоре које би учесници могли да имају у току игре/активности. На крају, прво се проверава да ли је било приговора и потом се поведе дискусија око дискриминације у друштву коју одређене групе врше према другим групама/појединцима и одговорност грађана за реаговање.</p>
----	---

3. ОРГАНИЗАЦИЈА И РЕАЛИЗАЦИЈА/УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ

3.1 Начин рада– препоруке

Препоручује се да се простор организује на тој начин тако што ће сви седети у кругу. Столови са стране су препоручљиви за рад у малим групама. Неки препоручени методи рада:

- Презентација видео материјала, пауер-поинт презентације Играње улога/симулација случајева
- Рад у групама, у паровима Анализа текстова
- Попуњавање радних листова и презентација
- Презентација групног рада
- Примери из реалног живота
- Дискусија у малим групама–пленарна дискусија (са целом групом)
- Бура идеја
- Барометар

3.2 Примери активности

Понуђени примери активности представљају буквално примере, понуђених активности које треба да послуже као инспирација за обликовање радионице. Они нису описани са свим детаљима и зато треба пажљиво да се проуче приликом припреме радионица које су део понуђених модула. Допунски, могу да се користе и друге активности које су у складу са наведеним резултатима учења.

3.3. Реализација модула

Радионице које су део прописаних модула Мировног образовања реализују се у средњим школама као ваннаставне активности/пројектне активности, у сагласности са наставним планом и програмом у средњем образовању.

Улога наставника:

Наставник у току реализације ових модула обучава ученике разрешавању најразличитијих конфликтних ситуација, уводећи их при том у најразличитије теме повезане са личношћу, адолесценцијом, комуникацијом, конфликтним споровима, бригом и осећајима за другог и сл.

Он планира активности као пројектне активности, ваннаставне, слободне ученичке активности и сл. Одређује дане и часове када ће се изводити активности распоредом који се неће поклапати са редовном наставом, неће допунски оптерећивати ученике. Формира групе са којима ће радити, даје општа упутства и објашњења о темама, динамици, усмерава ученике пре и током рада.

Улога ученика:

Активно се укључује у процес обраде садржина, преко искуственог учења садржине поприма и разрађује на личном плану, а преко дискусије о садржинама/искуства доноси опште закључке о појавама у друштву/школи. Ученици показују интерес за примену позитивне проактивне дисциплине, развијају вештине за бригу и подршку, поштују правила понашања, показују пример позитивног модела понашања у школи

Модули су значајни и корисни за целу школску популацију, у било ком облику и форми наставе или ваннаставним активностима. Ученици се оспособљавају за примену знања, вештина и ставова стечених овим програмом у свакодневном животу, за самостално расуђивање, толеранцију, узајамно поверење, размишљање, анализирање и доношење закључака који ће им помоћи у разрешавању конфликтних ситуација у школи и напољу, даљем образовању и професионалном усавршавању.

Ко може да реализује модуле Мировног образовања?

Наставници који су активно учествовали на више обука и добили потврде/сертификате за следеће врсте обука:

- Тренинзи и обуке повезани са грађењем мира, трансформација конфликта итд., као основни и напредни тренинг Мировног образовања и грађење мира – организовани од стране Дечје амбасаде Међаши у оквирима Програма мировног образовања, обуке за вршњачку медијацију оквирима неких пројеката и обука, са сарадницима, партнерима, НВОа и МОН, БРО, као и било које други обуке повезане са темама које се разрађују преко модула Мировног образовања.

У средњем образовању

- Водич/програм са модулима МО у средњем образовању може да се реализује са прилагођеним и прихватљивим стандардима постизања за средњошколску омладину у школама и ученичким домовима. Допуњавање садржинама и појмовима према узрасту и потреби средњошколске омладине (пр. екстремне појаве које воде ка насилном екстремизму, насиље и грубо понашање међу младима, употреба физичког насиља, ножеви, хладно оружје),
- Модуларни програм у средњем образовању може да послужи као водич за радионице и обуку ученика за знања/вештине/способности за превенцију, смањење или избегавање насиља. Свака школа имаће огромну добит и предност од њихове реализације. Неке школе су већ до сада развиле своје програмске активности.
- Оне могу да се реализују ван недељног распореда часова са временским оквиром и динамиком коју предвиђа наставник/онај који обучава. Неки модули могу да се реализују као програм стручне школе која прави програм, планира га (пр. Мировно образовање), по смеровима и обрасцу Центра за стручно образовање и доставља га на мишљење Бироу. За гимназију, пак има на веб-страници на БРО – Програм за пројектне активности, који може да садржи тему из области Мировног образовања. Могу да се користе и препоручени модули који могу да уђу и у оквире годишњег фонда часова наставника.
- Ученици учествују у реализацији програма, а њихова активност се документује у ученички портфолио или добијају препоруку, мишљење о успешно завршеној настави.
- Годишњи програм рада школе, слободне ученичке активности или учешће у пројектима тема, у партнерској реализацији са грађанским сектором.

3.4. Принципи рада

Инклузивност

Родна равноправност сензитивност

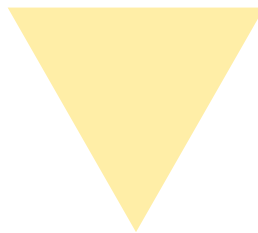
Интеркултуралност

Интеграција

-Наставник треба да обезбеди инклузивност у раду и реализацији модула, да укључи све ученике у активности, да су присутни физички, когнитивно и емоционално ангажовани са применом савремених метода рада (индивидуализација, диференцијација, тимски рад, подршка другова из разреда итд.).

-Подједнако су укључени и ученици са сметњама, а наставници подједнако третирају и дечаке и девојчице, при чему воде бригу да их не деле у играма и вежбама према полу, да им не додељују родно стереотипне улоге, обезбеђујући при томе оптималан биолошки и психолошки развој и социјалну инклузију.

-У вишејезичним школама настоји се да се већина вежби и активности реализују заједнички, мешањем ученика из различитих разреда. Мешање ученика из различитих наставних језика је посебно важно за групне активности и игре, а тиме се обезбеђује међуетничка сарадња и тако се врши превенција међуетничког такмичења. При извођењу активности треба да се пази да се према свим наставним језицима приђе са поштовањем, активности да се изводе на свим наставним језицима уз учешће двојице наставника који покривају различите наставне језике.

Препоручена литература

- Rosenberg, M. B. *Nonviolent Communication: A Language of Life*. Encinitas, CA: PuddleDancer Press, 1999.
- Uzelac, M. *Za Svemire: priručnik miroljubivog rješavanja sukoba u osnovnoj i srednjoj školi*. Zagreb: Mali korak – Centar za kulturu mira i nenasilja, 2000.
- Вукосављевиќ, Н. *Ненасилство? Прирачник за тренинзи од ненасилна разработка на конфликти*. Београд: Центар за ненасилна акција, 2001
- Намалување на насилството во училиштата, како да се сменат нештата. Прирачник . Совет на Европа, 2006.
- Franović, I. *Mirovno obrazovanje kao pokretač društvenih promena: 20 POTICAJA ZA BUĐENJE I PROMENU o izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije*, Centar Za nenasilnu akciju , 2007
- Bužankič, E., i sur. *Učiti za mir: Analitička i normativna podloga za uvođenje vrijednosti, sadržaja i metoda mirovnog obrazovanja u formalni obrazovni sustav*. Zagreb: Centar za mirovne studije, 2011.
- Трикиќ, З., Коруга, Д., Врањешевиќ, Ј., Дејановиќ, В., Видовиќ, С. *Прирачник за водачи на работилници од областа на образованието за вештини на медијација - Медијација меѓу врсници*. Forum ZFD&TCMC&GTZ, 2011.
- Образование за животни вештини: прирачник за наставниците од средните училишта. Петроска-Бешка, В, Негриевска, Ф, Балажи, С, Николоски-Алушевски, С, Дедова, Р, Скопје: Биро за развој на образованието, 2011.
- Анализа на истражувањата спроведени во 5 училишта во Скопје во рамките на проектот Мировно образование (2011 - 2012). Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2013
- Јованова, С. Е. *Сите во акција за безбедно училиште*. Прирачник. Скопје: ОБСЕ, 2013.
- Франовиќ, И., Вукосављевиќ, Н. *Ненасилство! Прирачник за тренинг за градење мир*. Белград: Центар за ненасилна акција, 2018.
- Кон мировното образование. Зборник. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2018
- На час по мир. Прирачник за обучувачи. Форум ЗФД, 2020
- Компаративна анализа – мировно образование 2011-2019. Прва детска амбасада во светот „Меѓаши“, 2020
- Raffai, A., Mladaneovska-Teshija, J., Kersten, S. *Čitanka: Nenasilje – utopija ili prilika*, Zagreb: Regionalna adresa za nenasilno djelovanje, 2022.

2

Препоручена литература је базична литература коју су користили аутори. Такође, дате су интернет адресе на којима могу да се нађу корисни материјали о тематици

Корисне интернет странице/материјали

<https://www.childresembassy.org.mk/>

<https://nenasilje.org/>

<https://www.cms.hr/>

<https://www.nenasilje.org/publikacije/pdf/20poticaja/20poticaja-franovic.pdf>

<https://www.cnvc.org/>

<https://www.unesco.org/en/tags/peace-education>

<https://peaceeducation.org/>

<https://www.gppac.net/what-we-do/peace-education>

<https://www.economicsandpeace.org/>

<https://www.peacejam.org/>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/ANALIZA%20mk%20KOMPLETNA.pdf>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Komparativnata%20analiza%20za%20na%20website.pdf>

<http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Svi%20smo%20mi%20mk%20FIN%20.pdf>

http://www.childresembassy.org.mk/inrformator-br-37-ns_article-kampanja-za-nasilstvoto-ne-treba-da-se-molci.nspх

<http://childresembassy.org.mk/content/pdf/Svi%20smo%20mi%20mk%20FIN%20.pdf>

Наслов: Модули мировног образовања у средњем образовању

Аутори:

- Софка Коцева, саветница у пензији, Биро за развој образовања
- Goran Božičević, Установа мировног образовања и деловања, Политике ненасиља, Осијек, Хрватска
- Safet Ballazhi, мировни активист
- Sheruze Osmani Ballazhi, Доктор психолошких наука, Универзитет у Тетову

Модули су израђени као резултат дугогодишње сарадње са Министарством за образовање и науку РСМ, у оквирима програма мировног образовања при Првој дечјој амбасади у свету „Међаши“.

Координативно тело мировног образовања: Safet Neziri, Мирјана Златанова, Љубиша Николић, Наталија Кижевска, Блага Панева, Дана Бишкоска, Софка Коцева, Fatmire Ajdari, Ана Битољану, Јорданка Черепналкова Трајковска, Драги Змијанац, Гордана Пирковска Змијанац

За издавача:

Драги Змијанац, председник и оснивач:

Прва дечја амбасада у свету „Међаши“

Ул. Косте Новаковића бр.22а 1000 Скопље

Телефон: +3892 2465316 www.childrensembassy.org.mk

e-mail: info@childrensembassy.org.mk; peace@childrensembassy.org.mk

Уредници:

Гордана Пирковска Змијанац, Fatmire Ajdari и Ella Daalderop.

Ови модули су преведени на: [македонски](#), [shqip](#), [english](#), [türkçe](#), [romani](#), [bosanski](#) и [српски](#) језик.

Прва дечја амбасада у свету „Меѓаши“

Република Северна Македонија
Министерство за образование и наука

Republika e Maqedonisë së Veriut
Ministria e Arsimit dhe Shkencës

